

УДК 37.015.31:57.081.1]:821.161.2

П. М. Памірський

Житомирський Національний агроекологічний університет

ЕКОЛОГІЧНА ТЕМА: МОДА ЧИ ПОКЛИК ЧАСУ?

У статті порушено проблему екологічного виховання та розвинено її на матеріалі художніх текстів письменників-гуманістів, окреслено у цьому зв'язку гуманістичну позицію І. Огієнка.

Ключові слова і словосполучення: екологічне виховання, безпека довкілля, екологічна тема, письменник-гуманіст, християнська мораль, гуманістична позиція

Екологічна тема в останні десятиліття стала провідною багатьох ЗМІ, наукових видань. Так, перші сторінки журналу «Новини НАТО» вересневого номеру 2009 року присвячені висвітленню наукової й екологічної співпраці НАТО та України. Треба підкреслити, що ініціатива з екології і безпеки була започаткована організацією безпеки і співробітництва в Європі, також — Екологічною програмою ООН і Програмою розвитку ООН ще у 2002 році, з 2004 року НАТО координує цю програму, а також у рамках програми НАТО «Наука заради миру і безпеки» (www.envsec.org) усі заходи [1, с. 2].

29 травня 2009 року у штаб-квартирі НАТО на спеціальному засіданні було розглянуто стан ключових, пріоритетних проєктів, що стосуються інформаційних технологій, кіберзахисту, безпеки довкілля, безпеки харчових продуктів, біологічних наук та біотехнологій.

Зокрема, відзначалося, що під загрозою можуть опинитися широкі українські мережі, які об'єднують великі промислові підприємства, електростанції, засоби транспорту. Оскільки Україна має значний науково-дослідний потенціал кіберзахисту, наголошувалося на важливості співпраці з нею.

Йшлося також про виконання двох головних проєктів у сфері безпеки довкілля:

- знезаражування ґрунту і підземних вод в районі аеродрому «Прилуки»;
- моніторинг можливих повеней в басейні річки Прип'ять, забрудненої радіоактивними ізотопами, що загрожує таким же забрудненням сусіднім Білорусії та Росії. У межах ініціативи ENVSEES ця зона кваліфікована як гаряча точка екологічної безпеки.

Як бачимо, екологічна тема охоплює світ, екологія стає потребою часу. Оскільки поняття світу всеохопне, то треба конкретизувати його. Світ у цьому розумінні — це світ великих гуманістів, представників гуманістичної думки. Найперше треба звернутися до книги-енциклопедії «Літопису Руського». «Бережіть Землю батьків ваших!» — лунає зі сторінок минулого заклик руських князів, що і зберігали, і примножували руську землю, відстоювали її у безконечних війнах та походах [2, с. 98, 150, 462].

У бездержавній Україні жили і творили такі письменники, які зуміли у деталях, символах окреслити образ рідної землі — джерела життя, натхнення, любові до свого народу. Тополя, верба, калина, Дніпро, Київ, Софія — це не тільки біологічні, топонімічні і гідронімічні, географічні, але й художні штрихи образу України, яку всім серцем, як матір, закликали любити слідом за Тарасом Шевченком усі українські поети.

Як величавий Дніпро асоціюється з творчістю Шевченка, так слово «Десна» викликає у свідомості натхненні рядки О. Довженка: «...майже все розтануло в далекім мареві часу, як сон, і потонуло. Одна лише Десна залилася нетлінною у стомленій уяві. Свята, чиста ріка моїх дитячих незабутніх літ і мрій.

... Нема тепер уже таких річок, як ти була колись, Десно, нема, — з тугою каже автор. — ... Тоді Десна була глибокою і бистрою рікою...Була тоді ще дівкою Десна, а я — здивованим маленьким хлопчиком із широко розкритими зеленими очима» [3, с. 63].

Автор виріс на берегах Десни, її м'яка, весела сива вода жила у його духовному світі. Це їй адресоване високе зізнання: «Благословенна будь, моя незаймана дівце Десно, що, згадуючи тебе вже много літ, я завжди добрішав, почував себе неввичерпно багатим і щедрим. Так багато дала мені подарунків на все життя» [3, с. 63]. Подарунками для малого Сашка Довженка було і спілкування з місцевими озерами — Тихим, Церковним, Сеймом. «Це були найкращі у світі озера і річки. Таких більше нема й не буде ніколи ніде», — з гордістю і сумом каже Довженко-автор [3, с. 24].

Як справжній еколог-спеціаліст, учить любити своє місто польський письменник, якого волею долі занесло у ХІХ столітті (1857-1864) у Житомир, Юзеф Ігнаці Крашевський. Жоден з тих діячів культури, чия доля так чи інакше пов'язана з Житомиром, за висновком В. Грабовського, з такою любов'ю не оспівав наше місто і навколишню природу, як це зробив Юзеф Крашевський [4, с. 11]. Відповідним є його надзвичайно сміливий стратегічний погляд на майбутнє міста. Цей погляд-висновок впливає з чітко окресленими природно — географічними штрихами образу міста. Так, місто — це «світ лісів», зелених пагорбів, круч над Тетеревом. Місто — це сині стрічки Тетерева, зарослі зелені лісом береги Кам'янки та Тетерева. Це скеля Чацького і Соколова скеля, мальовничий костюл на високому пагорбі над річкою. Це розлогі сади, які «підказують» авторові дивовижно просту «господарську» думку: «Я б ніколи не дозволив би людям виганяти з міст сади, які його розвеселяють, хоч трохи нагадують вигнанням наше село... Земля щедро відплатить здоровішим повітрям» [4, с. 17]. З сумом згадує автор нарис у публічний сад, закладений на узвишші Кам'янки, — з нього лишилось лише кілька деревець...

Замилування оригінальною архітектурою житомирських будівель, малих і більших, перейняте тривогою. Можливо, обзивається відчуття бездарної цивілізації? І справді, «на біду щодня сокира і молот каменяра спотворюють фізіономію, зіпсування якої жоден у світі лад не винагородить» [4, с. 11]. Зважаючи на близьке розташування провінційного Житомира від Києва, Ю. Крашевський впевнено вважає, що місто «по-

винне черпати в собі засоби для відродження, бо його багатство — річки, земля, сади, трудолюбиві жителі». Цей нарис, написаний польською мовою і виданий у Варшаві під кінець 60-х рр. XIX століття, і сьогодні сприймається як чудовий екологічний урок житомирцям.

Розгорнімо «Лісову пісню», драму-феєрію Лесі Українки, нашої землячки. «Не руш! Не руш! Не риж! Не убивай!» — благає розпачливо лісова істота Мавка Лукаша людського хлопця, коли він хоче надрізати ножем березу, щоб наточити соку. Мавка — символ усього живого у лісі «Лісової пісні». Усе живе у лісі — це Лісовик, Русалка, Світлячки, Потерчата, Перелесник, Той, що в скалі сидить і Той що греблі рве... Саме Мавка розкриває селянському хлопцеві Книгу лісу, щоб він зрозумів що дерево — «не німе», що його треба шанувати і ставитись, як до живого. «Лісова пісня», як наша українська Біблія, щоразу нагадує про величну пісню — гімн природи, вчить розуміти її.

Сьогодні бачимо замулені ріки, купи сміття на їхніх берегах. Не знаємо назв — місцевих топонімів, гідронімів, бо вони не передані попередніми поколіннями, на очах яких кудись провалювались природні, первісні назви, а замість них — нав'язувались безтурботно-штучні, як селище Весела, Щасливе та подібні.

Ганяючися за сумнівним добробутом у більш спокійні роки, люди перестали відчувати справжнє багатство, справжні цінності, якими є довкілля, природа, всесвіт, гармонійні зв'язки з нею. Талановитий французький письменник Антуан де Сент Екзюпері, заперечуючи безглуздий, нелюдський смисл війни, привертав увагу до однієї проблеми: знову відкрити, що є життя духу, більш високе, аніж життя розуму. Письменник-гуманіст XX століття, він глибоко відчував, що нехтування життям духу — рівнозначне занапащенню своєї душі.

Маленький принц (за однойменною філософською казкою автора) усією своєю поведінкою має нагадати дорослим, що усі спершу були діти, тільки «мало хто з них про тее пам'ятає». Маленький принц серцем чогось шукає, щоб краще росла троянда. Крізь призму його пошуків на астероїдах та планеті Земля дорослі пізнають дивацьке поріддя людей без коріння. Це 111 королів з їхніми безглуздими замірами правити світу, 7000 географів, заклопотаних грубезними книжками, і якийсь чоловік, що марно рахує зорі. Це 7, 5 мільйонів п'яничок, з яких один який мовчки сидить над батареєю пляшок, це 9 мільйонів ділків і 311 мільйонів закоханих шанолюбців, і 462 тисячі ліхтариків — як невидиме насіння поганого зілля, що може захарастити усю планету. Нарешті принц натрапив на криницю — в Сахарі «вода була незвичайною. Вона народилася від довгої дороги під зорями, від рипучої корби, від зусиль моїх рук» [5, с. 56]. Буде вода — і будуть як дарунок зорі, і буде 500 мільйонів струмків! Чи не є це найбільший подарунок — вода? Ось що потрібне, щоб росла квітка!

Виховання правильного ставлення до природи сьогодні багато хто розглядає як сферу християнської моралі. Чимало учених педагогів, учителів пов'язують екологічне виховання з читанням Біблії, закликають розкривати з дитинства чудовий світ навколо нас як творіння Боже. У цьому зв'язку неможливо обминути досвід такого

знаменитого ученого, просвітника, як І. Огієнко. Привертає увагу така деталь в освіті ученого-філолога, як навчання у фельдшерській школі. Очевидно, не випадково І. Огієнко, ректор Українського державного університету у Кам'янці-Подільському у тих далеких 20-х роках закладає в університеті, крім інших, природничо-математичний факультет, дбає про організацію сільськогосподарського факультету, що є свідченням глибокого розуміння природничої, економічної освіти у процесі творення нового суспільного життя [6, с. 62]. Досліджуючи дохристиянські вірування українського народу, І. Огієнко звертає увагу на ті народні вірування, що впливали і впливають на нові християнські вірування. У цих народних віруваннях, на думку дослідника, відбився багатовіковий світогляд народу. Віра в силу Природи і призвела до появи у ньому окремих богів — Перуна, Даждьбога та інших, до створення культу вогню, неба, землі. Великим духовним змістом сповнена, наприклад, традиція освячення зілля, плодів на Маковея, Спаса і Першу Пречисту. У традиції Української православної церкви — шанування худоби, доброго птаства, «божого пташечки — бджоли».

Екологічна тема, як бачимо, розвивалася і розвивається у гуманістичному світі кращих представників людства як гостро важлива, навіть у складні часи, у жахіттях воєн. Охорону природного середовища О. Гончар, фронтовик, письменник, пов'язував з охороною людської душі, взаємин людей, яким паспорт видала уже космічна ера.

Надто актуально звучить вона у наш час, пов'язаний з процесами інтеграції та глобалізації, тотального користування інтернет-мережею. Тема гостра, однак, не підкріплена практичними розробками конкретних програм. Вона, на наш погляд, стає просто модною, і це небезпечно.

Немає сумніву в тому, що поліпшення екологічного стану у суспільстві треба пов'язати з вихованням з найменшого малку відчуття людини як частинки Природи, Всесвіту. Прийнято в наукових колах говорити про культ історичної пам'яті як духовний стержень нації. Це так. Але маємо плекати і культ свого відчуття природи як рідної матері, іншими словами, — ставитися до неї, як це робили предки, згадаймо прислів'я: «Природа — одному мама, іншому — мачуха». У духовний світ кожного з дитинства має увійти і річка, на берегах якої розташувалося рідне село, селище, і ліс, до якого бігав по малину, гриби, і поле за садом, і сам садок, і вся вулиця та люди з цієї вулиці, кутка чи завулку, і ближчі сусіди, як персонажі — свідки того пречудового дійства — духовного зростання кожного.

Пам'ятки історії та культури повинні бути важливими чинниками формування патріотичного світогляду кожного представника повноцінного, духовно сильного суспільства [7, с. 7]. Тільки знаючи минуле, географію, природу свого краю, можна окреслити свій екологічний, а отже, — духовний, культурний розвиток.

Список використаних джерел:

1. Новини НАТО, В-1110, Брюссель, Бельгія. — 2009. — № 1. — 15 с.
2. Літопис Руський. — К.: Дніпро, 1989 — 590 с.

3. Довженко О. Зачарована Десна. — К.: Вид-во ЦК ЛКСМУ «Молодь», 1977. — 63 с.
4. Бондарчук Л. Місто, котре повинно черпати в собі засоби для відродження // Місто. — 2002. — 24 жовтня. — С. 11.
5. Антуан де Сент Екзюпері. Маленький принц: Повість / Пер. з фр. А. Перепаді. — К.: Школа, 2003. — 144 с.
6. Огієнко І. Моє життя. Автобіографічна хронологічна канва. — Житомир: Полісся, 2002. — 119 с.
7. Формування основ християнської моралі в процесі духовного відродження України. Матер. міжнарод. наук.-практ. конф. Статті, доповіді, виступи. — Острог, 1995. — Кн. 2. — 225 с.

The article deals with the problem of ecological education, develops it using fiction texts of writers-humanitarians, the humanistic position of I. Ogiyenko is outlined.

Key words and word combination: ecological education, environment, ecological topic, writer-humanitarian, Christian ethics, humanistic position.

Отримано: 7.08.2010 р.

УДК 001(477)(092)+821.161.2-1.09

В. Ф. Погребенник

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

**ХУДОЖНЯ ДИКЦІЯ «ПІЗЬНОГО» ІВАНА ОГІЄНКА
(на матеріалі поеми «У муках конання»
і циклу «Юнацькі щасливі літа»)**

Об'єктом дослідження цієї статті — лірика «пізнього» І. Огієнка. На прикладі характерних її зразків висвітлено ідейні й художні особливості творчої манери автора, його індивідуального стилю.

Ключові слова і словосполучення: поезія релігійного чуття, біографізм, автобіографізм, психологічність, ліро-драматизм, архітектоніка, пафос, ліричний суб'єкт.

Історія світового письменства різних періодистів показує: нерідко його деміургами ставали як звичайні служителі церкви, так і найвищого рангу її князі (приклад — Іоанн Павло II). Досить тут згадати давнє українське письменство, творене переважно рясофорними літераторами, починаючи від першого «митрополита з руських» Іларіона до анонімного Клірика Острозького, афонського аскета І. Вишенського й ієромонаха К. Зіновієва. Вони творили переважно з потреби наблизити людей до Бога, зміцнити їх християнські чесноти, відстояти віру батьків у релігійних полеміках-позвах чи й навіть розвинути «кунштвольне» барокове мистецтво плетення слівес і типографських експериментів, як священик І. Величковський.

Нова українська література засвідчує певне пригасання активності і кількісне скорочення чисельності письменників у рясах на Наддніпрянщині ХІХ ст. через далекосяглий результат зміни на гір-